

**Історія Тома Джонса, знайди.
роман у 2 т. Т. 2**

КУПИТИ

«Історія Тома Джонса, знайди» Генрі Філдінґа вважається одним із найвидатніших світових романів і, за версією ряду англомовних видань, входить до першої сотні найкращих книг людства всіх часів і народів. По суті, він є британською версією іспаномовного «Дон Кіхота». Цей комічний чи то сатиричний роман вперше вийшов друком 28 лютого 1749 року в Лондоні. Архіскладний за змістом та композицією твір - із вступними філософсько-етичними розділами, рясно пересипаний латинськими виразами та уривками з творів античних авторів - є глибоким і всебічним дослідженням людської натури. Автору вдалося створити широку панораму сучасного йому життя англійського суспільства. Цей твір вважається вершиною творчості Філдінґа - його «magnum opus». Вперше перекладений українською.

ГЕНРІ ФІЛДІНГ

ІСТОРІЯ ТОМА ДЖОНСА, ЗНАЙДИ

2

ТОМ

Генрі Філдінґ
Історія Тома Джонса,
знайди
У двох томах

В. Гогарт. Генрі Філдінг

ГЕНРІ ФІЛДІНГ

ІСТОРІЯ
ТОМА ДЖОНСА,
ЗНАЙДИ

2
ТОМ

HENRY FIELDING

the History of Tom Jones,
a Foundling
volume one

ГЕНРІ ФІЛДІНГ

Історія Тома Джонса,
знайди

Том другий

З англійської переклала
Ірина Кабаль-Бондаренко

Філдінг Генрі

Історія Тома Джонса, знайди : роман у 2 т. Т. 2 / Генрі Філдінг ; пер.
з англ. І. Кабаль-Бондаренко. — Тернопіль : Видавництво Богдан,
2023. — 400 с.

ISBN 978-966-10-8813-8

«Історія Тома Джонса, знайди» Генрі Філдінга вважається одним із найвидатніших світових романів і, за версією ряду англомовних видань, входить до першої сотні найкращих книг людства всіх часів і народів. По суті, він є британською версією іспаномовного «Дон Кіхота». Цей комічний чи то сатиричний роман вперше вийшов друком 28 лютого 1749 року в Лондоні. Архіскладний за змістом та композицією твір — із вступними філософсько-етичними розділами, рясно пересипаний латинськими виразами та уривками з творів античних авторів — є глибоким і всебічним дослідженням людської натури. Автору вдалося створити широку панораму сучасного йому життя англійського суспільства. Цей твір вважається вершиною творчості Філдінга — його «magnum opus».

Вперше перекладений українською.

© І. Кабаль-Бондаренко, переклад, 2023

© Видавництво Богдан, виключна ліцензія
на видання, оригінал-макет, 2023

Henry Fielding

The History of Tom Jones, a Foundling, 1749

Обкладинка (Т. 2):

гравюра Яна Пунта — ілюстрація до голландського видання
«Тома Джонса» (1750 р.), приватна колекція

Форзац (Т. 2):

гравюра Вільяма Гогарта «Пять “ордерів” перук» (1761 р.), приватна
колекція

Охороняється законом про авторське право.

*Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

РОЗДІЛ I

про тих, кому вільно й кому не вільно писати подібні історії

Серед інших міркувань, які спонукали мене запровадити ці вступні розділи, було те, що я повважав їх своєрідною міткою чи позначкою, які дозволять найбезстороннішому читачеві в майбутньому відрізнити істинне та правдиве в подібних історичних опусах від фальшивого й удаваного. І справді, скидається на те, що подібні розпізнавальні знаки невдовзі стануть у край необхідними, бо доброзичливий прийом, нещодавно виказаний публікою двом-трьом авторам таких творів, імовірно, послугує заохоченням для багатьох інших піти таким самим шляхом. У такий спосіб буде написано безліч безглузвих побутових і страхітливих героїчних романів, що призведе або до зубожіння книгарів, або ж до марнування часу та псування смаків читачів, ба більше — часто навіть до розповсюдження пліток і наклепів на шкоду доброму імені багатьох гідних і чесних людей.

Гадаю, що саме з таких міркувань винахідливий редактор «Спостерігача»¹ мусив розміщувати якийсь девіз — грецький чи латинській вислів — на початку кожного номера, виходячи з тих самих міркувань, — щоб убезпечити себе від посягань тих писак, які, не маючи таланту автора та навчені лише красномислу, проте зовсім не соромляться привласнювати ті ж звання, що й найбільші генії — подібно до свого родича з байки, котрий ревів по-ослячому у лев'ячій шкурі.

Отже, впроваджуючи такий девіз, редактор «Спостерігача» унеможливив копіювання вісника тими з людей, хто не знав ані фрази з давніх мов. Так само і я убезпечив себе від мавпування тими, хто геть нездатен до узагальнених міркувань і не володіє знаннями, достатніми хоча б для написання простого есею.

Втім, я не маю наміру нав'язати читачеві думку, що головна заслуга подібних історичних творінь полягає лише у цих вступних розділах; насправді ж суто розповідні розділи якраз більше надихають наслідувачів, аніж ті, які складаються лише зі спостережень і роздумів. Тут мені йдеться про таких імітаторів, як Роу², що наслідував Шекспіра, або ж тих римлян, про яких пише Горацій, — які, наслухавшись про Катона, ходили босоніж і з кислими обличчями³.

Для того, щоб вигадати гарну історію й добре її викласти, потрібен неабиякий талант, а проте мені довелося бачити лише небагатьох, кому би до снаги було й те, й інше; якщо ж ми проаналізуємо романи та повісті, якими аж роїться літературний світ, то, гадаю, цілком справедливо виснуємо, що більшість їхніх авторів не наважилися б випробувати свої зуби (якщо мені вільно вжити тут такого виразу) в будь-якому іншому роді літератури; боюся, що вони не могли б зв'язати й дюжини речень на будь-яку іншу тему.

*Scribimus indocti doctique passim*⁴ —

ці слова справедливіше було б сказати про історика чи біографа, ніж про будь-кого з письменників іншого роду, бо всі види мистецтва та всі науки (й навіть критика) вимагають певного рівня знань та освіченості. Можливо, лише поезія може бути винятком; однак і вона вимагає певного ритму чи чогось подібного; натомість для написання героїчного чи побутового роману потрібні лише папір, пера, чорнило та вправність руки, щоб скористатися ними. Здається, самі автори тієї ж думки; такою ж, вочевидь, є й опінія їхніх читачів — якщо вона взагалі у них є.

Звідси впливає та загальна зневага, з якою світ, який судить про ціле на підставі більшості, відчуває до всіх авторів історичних романів, котрі не черпають своїх матеріалів із архівів. І саме усвідомлення цієї зневаги й змусило нас ретельно уникати терміна «роман» — означення, яке за інших обставин цілком би нас задовольнило. Втім, наша праця має всі підстави називатися історичним твором, позаяк усіх наших персонажів узято з такого невичерпного та достовірного джерела, як «Книга судного дня природи», про що ми вже неодноразово говорили. І, звісно ж, наша праця заслуговує на

вирізнення з-поміж тих творінь, які один із найдотепніших з людей вважав продуктом такого собі *pruritus*⁵ або ж розслабленості мозку.

Проте, крім ганебної плями, яка лягає на один із найкорисніших і найзахопливіших видів літературних жанрів, є всі підстави вважати, що, заохочуючи подібних авторів, ми множитимемо ще й ганьбу іншого роду: ідеться про репутацію багатьох гідних і поважних членів суспільства, бо найбільш недалекі та вельми нудні автори, так само, як і найнудніші друзі, не завжди бувають безневинні. І в тих, і в інших достатньо вправні язики, щоб сказати речі непристойні й образливі. Отож, якщо висловлена нами думка є справедливою, то не доводиться дивуватися, що твори такого низького походження є низькими самі по собі або ж заплямовують інших.

Тому, щоб попередити в майбутньому таке невинуватене зловживання дозвіллям, літературою, а також свободою преси, — й особливо тепер, коли у світі постала велика загроза сього, — я й візьму на себе сміливість зазначити тут кілька якостей, кожна з яких значною мірою є необхідною такого роду історикам.

По-перше, це — хист або іскра Божя, без чого, як твердить Горацій, не буде жодної користі від наших занять. Під хистом я маю на думці здатність чи, радше, здатності розуму осягнути всі речі, доступні для нашого пізнання, й розпізнавати їхні суттєві відмінності. А це є не чим іншим, ніж винахідливістю та судженням, що обидві разом іменуються загальною назвою «геній» — бо це ті дари природи, з якими ми приходимо в сей світ.

Стосовно кожної з них багато хто припускався серйозних помилок, бо під винахідливістю, гадаю, зазвичай розуміють творчі здібності, на які більшість із авторів героїчних романів претендують; натомість винахідливість означає (саме таким є точне значення цього слова) не більше, ніж відкриття чи з'ясування чогось; або ж, якщо пояснити це розлогіше — швидке та глибоке проникнення в істинну суть усіх об'єктів нашого пізнання. А це, на мою думку, рідко коли відбувається без одночасного судження, бо як можемо ми сказати, що проникли в суть двох речей без того, щоб вирізнити відмінності між ними? Таке мені важко уявити, хоча останнє є, без сумніву, парафією судження; й, однак, знаходяться деякі мудрі люди, які погоджуються з усіма

найбільшими бовдурами на світі, твердячи, що рідко коли обидві ці риси поєднуються в одній особі.

Однак якби вони й поєднувалися, їх без чималої порції освіти ще недостатньо для досягнення нашої мети; і тут я знову міг би послатися на авторитет Горація та багатьох інших — якби він був потрібен для доведення того, що жодні інструменти не стануть у пригоді працівникові, якщо вони не відточені мистецтвом, або якщо він не знає, як застосувати їх у справі чи не має матеріалу, до якого їх застосувати. Усе це досягається винятково навчанням, адже природа може забезпечити нас лише здібностями або, як я волів би це назвати, знаряддями нашого фаху; навчання ж повинно налаштувати їх для застосування; дати вказівки, як ними користуватися та, нарешті, надати хоча б частину матеріалів. Ґрунтовні знання історії та красного письменства є конче необхідними, бо без таких мінімальних знань немає сенсу вдавати із себе історика: це так само, як будувати будинок без дерева чи розчину, без цегли або каменю. Гомер і Мільтон хоча й прикрасили свої твори пречудовими віршами, однак були не лише істориками, в нашому розумінні цього слова, а й найосвіченішими людьми свого часу.

І знову ж — є ще один вид знань, якого не може дати жодна освіта і який добувається лише в процесі спілкування. Він конче потрібен для розуміння людських характерів, і найменше знають про нього вчені педанти, ціле життя яких минало в коледжах, серед книжок; бо хай би як тонко не описували людську натуру письменники, практичне розуміння її ми можемо винести лише з безпосереднього спілкування з людьми. Те саме відбувається і з іншими галузями знань. Ані фізику, ні юриспруденцію не можна практично засвоїти лише за допомогою книжок. Навіть фермер, плантатор чи садівник повинні підкріплювати досвідом ті початкові знання, які вони отримали в процесі читання. Хай би як ретельно винахідливий містер Міллер⁶ не описував рослину, він неодмінно порадив би своєму учневі поглянути на неї в садку. Оскільки ми відчуваємо, що, навіть після найтонших мазків Шекспіра чи Джонсона, Вічерлі⁷ чи Отвея⁸, увагу читача все ж оминають деякі нюанси природи, які йому висвітлить вдумлива гра Гарріка⁹, Сіббер¹⁰ чи Клайв¹¹[¹²], — так само на кону справжнього життя характер людини проявиться яскравіше, ніж його можна описати. І якщо вже

такими є майстерні та виразні описи, які видатні автори брали з життя, то якими можуть вийти ці описи в письменника, що запозичує їх не з природи, а з книжок? Подібні характери є лише блідими копіями з копій і не можуть передавати ні істинності, ні духу оригіналу.

Отже, розмова нашого історика повинна бути універсальною; тобто він має спілкуватися з людьми всіх станів й освіти, бо знання так званого вищого світу не дасть йому поняття про життя нижчих верств, і *e converso*¹³ — знайомство з життям нижчих прошарків людства не відкриє йому звичок вищих. І хоча може видатися, що знання кожного з цих класів дасть йому змогу описати принаймні те, з чим він доволі добре обізнаний, однак і в цьому разі такий історик буде далекий від досконалості, адже шаленства одного класу пізнаються лише через порівняння з іншими. Наприклад, претензійність життя вищого світу видається смішною й абсурдною порівняно з простотою життя нижчого класу, і навпаки — грубість і неотесаність останнього сильніше б'є в очі своєю неоковирністю у контрасті та протиставленні з увічливістю першого. Крім того, кажучи відверто, манери нашого історика значно покращаться від спілкування з обома класами, бо в одному колі він знайде приклади простоти, природності та щирості, а в другому — витонченості, елегантності та вільнодумства: риси, які я рідко помічав у представників низького походження та виховання.

Але всі з перелічених мною рис навряд чи допоможуть історикові, якщо він не має доброго та чутливого серця. Як каже Горацій, автор, що хоче змусити мене заплакати, спершу повинен заплакати сам. Насправді жодна людина не може змалювати горе, якщо вона сама його не відчуває, описуючи його, і я не маю жодних сумнівів, що найпатетичніші та найзворушливіші сцени написано зі сльозами на очах. Так само буває і з комічним. Я переконаний, що ніколи не змушу свого читача щиро сміятися, якщо сам при цьому не реготав — за винятком хіба що тих моментів, коли читач сміявся наді мною, а не зі мною. Можливо, це траплялося навіть при читанні окремих місць цього розділу — через що я його й закінчую.

¹³ «Спостерігач» (*The Spectator*) — «Спектейтор» — суспільно-політичний і сатиричний вісник, який видавався в Лондоні Джозефом Еддісоном і Річардом Стілом у 1711–1714 роках. Ідея його створення належала Еддісону.

² Роу Ніколас (*англ.* Nicholas Rowe; 1674–1718) — англійський драматург, поет та письменник, вважається першим редактором творів В. Шекспіра.

³ Натяк на такі слова Горація:

«Хай, про Катона наслухавшись, хтось напустив би на себе

Вигляд суворий і в тозі короткій ходив би й босоніж».

(Горацій. Послання. Послання 19 «До мецената», рядок 12; переклад А. Содомори. — Горацій. Твори. — К.: Дніпро, 1982).

⁴ Трохи змінений вираз Горація:

«Вірші лиш пишемо всі — хто вчивсь і не вчивсь їх писати».

(Горацій. Послання. Книга друга, 1. До Августа, рядок 115;

переклад А. Содомори. — Горацій. Твори. — К.: Дніпро, 1982).

⁵ Сверблячки (*лат.*).

⁶ Філіп Міллер (*англ.* Philip Miller; 1691–1771) — англійський ботанік шотландського походження.. Філіп Міллер був сином селянина-городника. Протягом майже п'ятдесяти років, з 1721-го і майже до самої своєї смерті, був головним садівником ботанічного саду «Аптекарський сад Челсі». Член Лондонського королівського товариства.

⁷ Вільям Вічерлі (William Wycherley; 1640–1715) — англійський драматург епохи Реставрації.

⁸ Томас Отвей (Thomas Otway; 1651–1685) — англійський поет і драматург.

⁹ Девід Гаррік (David Garrick; 1717–1779) — англійський актор, драматург, директор театру Друрі-Лейн.

¹⁰ Коллі Сіббер (Colley Cibber; 1671–1757) — англійський актор та «актор-менеджер», драматург і поет-лауреат. Його невістка, Сіббер Сюзанна Марія (1714–1766), була однією з найпопулярніших акторок свого часу, майстерну гру якої високо цінував Філдінг.

¹¹ Кетрін (Кітті) Клайв (Clive) (дів. Raftor; 1711–1785) — відома свого часу англійська співачка та актриса Королівського театру Друрі-Лейн.

¹² Тут особливо доречно назвати цього великого актора та двох справедливо уславлених актрис, адже всі троє сформувалися як лицедії, вивчаючи саму лише природу, а не копіюючи гру своїх попередників. Саме тому вони і змогли перевершити грою всіх їх, чого ніколи не досягне раболіпне стадо наслідувачів. (*Примітка автора.*)

¹³ Навпаки (*лат.*).

РОЗДІЛ II,

який містить дивовижну пригоду, що спіткала містера Джонса під час прогулянки з Чоловіком-із-Гори

Аврора тільки-тільки прочинила свої віконниці, або, сказавши по-нашому, щойно почало розвиднятися, коли Джонс у товаристві незнайомця видряпався на гору Мазард, із вершини якої, заледве на неї зійшовши, вони побачили найвеличніший у всьому світі краєвид, який ми би, звісно, також явили нашому читачеві, якби не дві перешкоди: по-перше, ми зневірилися викликати захват своїм описом у тих, хто сам був на цій вершині, а, по-друге, маємо великі сумніви, що нас зрозуміють ті, хто ніколи там не бував.

Джонс кілька хвилин стояв нерухомо, задивившись у південному напрямку. Помітивши це, старий джентльмен запитав, на що він дивиться з такою увагою.

— На жаль, сер, — відповів Джонс, зітхнувши, — я намагався розгледіти шлях, яким прийшов. Боже ж мій! Як далеко Глостер від нас! Яка величезна відстань відділяє мене від рідної домівки!

— Отакої, молодий джентльмене! — вигукнув його співрозмовник. — Судячи з вашого зітхання — якщо я не помиляюся, — то щось вам там любе значно більше за рідний дім. Гадаю, предмет ваших зітхань перебуває поза засягом вашого зору — й, однак, ви усе-таки дивитеся в той бік.

— Я бачу, добрий друже, — відповів Джонс, усміхаючись, — що ви все ще не забули почуттів своєї юності. Визнаю, що ваш здогад про напрямок моїх думок є цілком правильним.

Тепер вони підійшли до зверненої на північний захід частини гори, яка вивищувалася над густим лісом. Не встигли вони підійти до цього місця, як почули відчайдушне жіноче волення, що лунало з лісу під ними. Джонс якусь мить прислухався, а тоді, не пустивши й пари з вуст (бо річ і справді не терпіла зволікань), побіг чи, радше,

зісковзнув пагорбом донизу та, геть не турбуючись про власну безпеку, подерся просто в хаші, звідкіля чувся крик.

Щойно він занурився в ліс, як побачив приголомшливу картину — напівголу жінку в руках якогось негідника, який обкрутив підв'язку навколо її шиї, намагаючись прив'язати жінку до дерева. Без зайвих запитань Джонс умить кинувся на негідника і так вправно скористався своєю дубовою палицею, що повалив чоловіка на землю до того, як той зміг захиститися чи навіть збагнути, що на нього скоєно напад. Джонс гамселив мерзотника, аж поки сама жінка не попросила його зупинитися, кажучи, що, на її думку, цього цілком достатньо.

Бідолашна впала перед Джонсом на коліна, тисячу разів дякуючи за порятунок. Том тут же підвів її і сказав, що дуже тішиться, що незвичайний випадок привів його сюди — у місце, де вона навряд чи могла би розраховувати на допомогу, додавши, що, либонь, саме небо обрало його щасливим знаряддям для її порятунку.

— Атож, — підтвердила жінка, — я майже повважала вас добрим ангелом; та й, по правді, ви більше схожі на ангела, ніж на людину.

Г.-Ф. Гравелот. Том рятує місіс Вотерс від нападу Норсертона

Джонс і справді був гожий із себе — і якщо чоловік зі струнким станом, гарними рисами обличчя, та ще й наділений молодістю,

здоров'ям, силою, свіжістю, енергійністю та добротою може бути вподібнений до ангела, то се був саме той випадок.

Визволена бранка, однак, не аж так нагадувала небожительку: вона була далеко не першої молодості, й обличчя її не вирізнялося вродою; але з верхньої частини її тіла одяг було зірвано, і груди жінки — гарної форми та надзвичайно білі — привернули увагу визволителя. Кілька хвилин вони стояли мовчки, дивлячись одне на одного, аж поки негідник, що лежав на землі, не поворухнувся, і тоді Джонс, схопивши підв'язку, що призначалася для іншої потреби, зв'язав тому руки за спиною. І тут, поглянувши негідникові в обличчя, Джонс, на своє здивування, а може, й задоволення, зауважив, що перед ним ніхто інший, як енсин Норсертон. Той також не забув свого недавнього супротивника, якого негайно ж упізнав, щойно прийшовши до тями. Подив енсіна був не меншим за Джонсів, але, гадаю, задоволення його було набагато меншим.

Джонс допоміг Норсертонові звестися на ноги та, поглянувши тому пильно у вічі, сказав:

— Гадаю, сер, ви вже не сподівалися зустріти мене на сьому світі; зізнаюсь, я також навряд чи очікував знайти вас тут. Однак, бачу, доля знову звела нас і дала мені змогу, навіть без мого відома, отримати сатисфакцію за те, чого я зазнав.

— Звісно, це так шляхетно — отримати сатисфакцію, напавши на чоловіка ззаду. І я не можу зійтися з вами тут, бо не маю шпаги, але якщо ви не побоїтеся повестися по-джентльменськи, то ходімо туди, де я зможу дістати зброю, і я вчиню з вами так, як і повинна діяти людина честі.

— Чи ж має право такий негідник, як ви, — вигукнув Джонс, — плямувати саме поняття «честь», привласнюючи собі її! Тепер лише правосуддя вимагатиме від вас сатисфакції — і воно його отримає!

Відтак, повернувшись до жінки, він запитав, чи близько звідси її дім, і якщо ні, то чи не знає вона когось поблизу, де б вона могла розжитися пристойним одягом, аби постати перед мировим суддею.

Та відповіла, що є чужою в цих краях. Джонс, подумавши, сказав, що має друга неподалік, який допоможе порадою; Том навіть здивувався, що супутник не вирушив за ним услід; і справді: щойно наш герой зник у хащах, як Чоловік-із-Гори присів на виступ скелі, де — хоча

і мав у руках зброю — сидів собі далі й байдуже спостерігав за всім, що відбувається.

Джонс вийшов із лісу і помітив старого джентльмена, що сидів на виступі — так, як ми його щойно описали; Том виявив дивовижну спритність і з блискавичною швидкістю видряпався нагору.

Старий порадив йому відвести жінку в Елтон — найближче, за його словами, містечко, де можна буде розжитися всім, чим треба з одягу. Джонс, отримавши такі вказівки, полишив Чоловіка-із-Гори та, попросивши відіслати до нього Партріджа, поквапно повернувся до лісу.

Наш герой, надумавши отримати пораду від свого друга, чомусь повважав, що оскільки руки негідника зв'язані, то він і не зможе завдати бідолашній жінці жодної шкоди. Крім того, він знав, що зможе почути голос жінки і повернутися достатньо швидко, аби запобігти будь-якому лихові. Ба більше — він попередив негідника, що коли той ще раз спробує скривдити жінку, то він, Том, учинить над ним правосуддя власноруч. Але, на жаль, Джонс забув, що хоча руки в Норсертоні й були зв'язані, ноги залишалися вільними, й оскільки Том не пред'явив жодного судового розпорядження заарештованому, той вирішив розпорядитися своїми кінцівками, як йому заманеться. Позаяк і Норсертон не давав жодних обіцянок такого роду, він вирішив, що його честь не буде порушена, якщо він утече; отож, не зв'язаний жодними зобов'язаннями, вирішив не чекати формального звільнення. Відтак скористався своїми ногами, які були вільними, і заглибився в ліс, котрий сприяв його відступу; так само і жінка, очі якої були звернені в бік рятівника, не зреагувала на втечу нападника або ж не надто переймалася тим, що той утік, а відтак і не перешкоджала втечі.

Отож, повернувшись, Джонс знайшов жінку саму. Він хотів було витратити якийсь час на пошуки Норсертоні, але жінка на це не погодилася, благаючи супроводити її до міста, яке їм назвали.

— Що ж стосується втечі негідника, — сказала вона, — то це мене зовсім не обходить, бо й філософія, і християнство вчать нас пробачати кривду. Мене турбує лише те, сер, що я завдаю вам стільки клопоту; та й через свою голизну мені соромно дивитися вам у вічі; тож якби я не мала потреби у вашому захисті, то далі воліла б іти сама.

Джонс запропонував їй свій камзол, але, не знати, з яких причин, жінка навідріз відмовилася взяти його, попри всі Томові умовляння. Тоді він попросив забути про обидві причини її ніяковості.

— Що стосується першої, — сказав він, — то я лише виконую свій обов'язок, захищаючи вас; щодо другої — то я вас її позбавлю, йдучи увесь шлях попереду, і тоді мій погляд не бентежитиме вас; однак водночас я не можу поручитися, що здатен буду чинити опір чарам такої непересічної краси.

Тож наш герой і визволена ним леді вирушили в дорогу так, як колись до них ішли Орфей та Евридика; і хоча я не можу повірити, що красуня навмисне привертала увагу нашого героя, аби той озирнувся, однак жінка так часто зверталася до нього по допомогу, щоб перейти через огорожу та в багатьох інших випадках, що він змушений був це робити. Втім, доля його була щасливішою, ніж талан бідного Орфея — бо врешті-решт він таки довів свою супутницю (чи, радше, послідовницю) до славного містечка Ептон.

РОЗДІЛ III.

Прибуття містера Джонса з леді до заїзду — із детальним описом ептонської битви

Хоча читач, без сумніву, прагне дізнатися, ким була врятована леді та як вона опинилася в руках містера Норсертон, просимо його стримати свою цікавість на якийсь час, бо ми змушені — з певних причин, про які він, либонь, невдовзі здогадається сам — відкласти задоволення його цікавості.

Щойно містер Джонс та його прекрасна супутниця досягли міста, як негайно попрямували до заїзду, який видався їм найкращим. Джонс звелів слугі провести їх в горішню кімнату і тут же почав підійматися, однак розтріпану красуню, яка покvapно пішла за ним, зупинив хазяїн готелю із криком:

— Отакої! І куди лізе ця обідранка? Залишайся внизу, кажу тобі!

Але Джонс тієї ж миті вельми владно гаркнув зі сходів:

— Пропустіть цю леді!

Хазяїн умить забрав руки, і леді без подальших перешкод дісталася своєї кімнати. Тут Джонс привітав її з успішним прибуттям і пішов собі геть, пообіцявши прислати нагору хазяйку з одягом. Бідолашна бранка щиро подякувала йому за всю його доброту, сказавши, що сподівається знову його побачити, аби ще тисячу разів подякувати. Під час цієї короткої розмови вона ретельно прикривала руками свої білі груди, бо Джонс не міг стриматися, аби не кинути потайки кілька поглядів на них, хоча й ужив усіх можливих заходів, щоб не образити жінку.

Сталося так, що наші мандрівники обрали для перепочинку готель із пречудовою репутацією, де на шляху до Бату зазвичай зупинялися добропорядні ірландські леді, а також не менш добродішні дівиці з Північної Англії. Тож хазяйка в жодному разі не могла допустити негожих стосунків під своїм дахом. І справді — всі гріховні зв'язки

настільки брудні й заразні, що поганяють усі місця, де вони відбуваються, і неславлять будинок чи будинки, де таке толерують.

Я не хочу цим сказати, що в публічних готелях можливо підтримувати сувору цнотливість храмів Вести¹⁴. Наша добра хазяйка і не сподівалася на таку благодать; та й жодна з тих леді, про яких я тут згадав, або ж інші — набагато суворіших правил моралі — не могли того очікувати чи на такому наполягати. Однак кожен має право не допускати грубої розпусти та виганяти шльондр у лахмітті за межі свого житла. Саме таких правил суворо дотримувалася наша хазяйка, і цього ж цілком слушно могли очікувати від неї всі її добродішні гості, які подорожували не в лахмітті.

Тож не треба бути надто підозріливим, аби збагнути, що містер Джонс та його обдerta супутниця мали наміри зайнятися речами, які хоча й толеруються в деяких християнських країнах, в інших на них дивляться крізь пальці й вони практикуються в усіх, однак ж рішуче забороняються — поряд із убивством та будь-яким іншим жахливим гріхом — тією релігією, яка є панівною в тих країнах. Тому хазяйка, щойно отримавши звістку про прибуття згаданих осіб, тут же почала обмірковувати, як найшвидше їх випроводити. Для цього вона озброїлася довгим смертоносним знаряддям, яким у мирні часи її служниця знищувала сліди невтомної праці павука. Висловлюючись вульгарно, вона взяла мітлу й саме вирушала з кухні, коли це Джонс звернувся до неї з проханням надати яку-небудь сукню та інші предмети туалету, щоб прикрити напіводягнену жінку нагорі.

Ніщо не може роздратувати вас більше, ніщо не може бути небезпечнішим для такої основоположної людської якості, як терпіння, ніж прохання надати особливу послугу саме тій особі, що викликала ваш праведний гнів. Тому-то Шекспір недаремно так майстерно змусив свою Дездемону просити ласки для Кассіо у свого чоловіка, запаливши в ньому не лише ревності, а й гнів, і так довівши того до останнього ступеня шаленства; тож ми бачимо, що бідолашний мавр у цьому разі ще менше здатен був контролювати свої пристрасті, ніж навіть тоді, коли побачив свій безцінний подарунок дружині в руках гіпотетичного суперника. Насправді ми розглядаємо всі такі спроби як виклик собі, що людська гордість заледве толерує.

Тому хазяйка, жінка зазвичай урівноважена, також, либонь, не була позбавлена цієї гордості, бо ще не встиг Джонс висловити своє прохання, як вона кинулася на нього з певною зброєю, що хоча й не є ні довгою, ні гострою чи важкою й не загрожує ні каліцтвом, ні смертю, однак вселяє благоговійний страх і жах багатьом мудрим чоловікам — і навіть найхоробрішим — до такої міри, що навіть ті, хто мужньо дивився в жерло зарядженої гармати, заледве наважувалися зазирнути у пащу тієї особи, яка розмахувала цим знаряддям, і радше готові були постати у найжалюгіднішому й ганебному вигляді перед усіма своїми знайомими, ніж наражатися на ризик бути покараним цією зброєю.

Сказати по правді, боюся, що Джонс належав саме до таких людей, бо хоча на нього напали й відлупцювали описаним знаряддям, він не наважився чинити спротив, а, наче боягуз, благав свою супротивницю утриматися від завдання ударів, — себто, простіше кажучи, переконливо просив вислухати його; але ще до того, як він спромігся викласти своє прохання, у бійку вступив сам хазяїн, приставши на бік того із суперників, який, вочевидь, найменше потребував допомоги.

Є такий розряд героїв, які вирішують взяти участь у бійці чи ухиленні від неї залежно від характеру та поведінки нападника. Про таких говорять, що вони знають своїх недругів; тож Джонс, гадаю, знав свою супротивницю, бо хоча й виявив щодо неї ангельську смиренність, однак, щойно у бій вступив її чоловік, Том тут же запалився гнівом і звелів тому замовкнути, погрожуючи суворим покаранням — гадаю, ні більше, ні менше, як кинути того замість дровиняки в його власний камін.

Чоловік нашої хазяйки з не меншим гнівом, змішаним, однак, зі зневагою, заявив:

— Спершу спробуйте-но це зробити. Я трохи сильніший буду; авжеж, набагато сильніший!

Й услід за цим вистрелив пів дюжиною лайливих слів на адресу леді з кімнати нагорі; але не встиг іще останній епітет злетіти з його вуст, як промовець тут же отримав сильний удар по плечах дрючком, який Джонс тримав у руках.

Важко сказати, хто швидше повернув удар — хазяїн чи хазяйка. Хазяїн, руки якого були вільні, почав діяти кулаками; натомість його

добра дружинонька, піднявши свою мітлу й націливши її в голову Джонса, ймовірно, тут же покінчила б і з бійкою, і з Джонсом заодно, якби наступальний рух мітли не було зупинено... ні, зовсім не чудесним втручанням якогось язичницького божества, а цілком прозаїчним, хоча і щасливим випадком, а саме: прибуттям Партриджа, який тієї миті увійшов до будинку (бо страх змусив його долати всю відстань з гори бігцем) і який, збагнувши небезпеку, котра загрожувала його хазяїнові чи то товаришеві (називайте, як хочете), попередив сумну катастрофу, перехопивши хазяйчину руку, коли та загрозово метнулася в повітрі.

Хазяйка невдовзі збагнула, яка це перешкода завадила їй вдарити, але, не в змозі вивільнити руку з чіпких пальців Партриджа, впустила мітлу і, полишивши Джонса на свого чоловіка, накинулася з невимовною люттю на бідолашного прибульця, який уже дав про себе знати, заволавши:

— Сили небесні! Ви що, хочете вбити мого друга?

Партридж, хоча й не надто войовничий, не міг стояти, згорнувши руки, коли побачив, що на його друга напали; не був він також розчарований тією ділянкою бою, яка йому припала; тож він хутко повернув хазяйці всі удари, щойно їх отримав. Тепер битва завзято підтримувалася всіма її учасниками, і вже не було певно, на чий бік пристане Фортуна, аж тут напіводягнена леді, яка стояла на верхньому марші сходів, дослухаючись до розмови, що передувала бійці, стрімко злетіла вниз і, нехтуючи тим правилом, що негідно нападати вдвох на одного, навалилася на бідолашну жінку, котра билася навкулачки з Партриджем, й від такого роду змагань сей великий чемпіон не відмовився, ба навіть подвоїв свою лютість, відчувши, що прибула свіжа підмога.

Тепер уже перемога могла бути за подорожніми (бо й найхоробріші війська відступають перед численною перевагою), якби служниця Сьюзен не підоспіла на допомогу своїй хазяйці. Ця Сьюзен була, як то кажуть, дворука, тобто добре володіла обома руками — як жодна дівиця в околиці — й гадаю, змогла би подолати й саму прославлену Фалестрідіду¹⁵ чи будь-яку з підлеглих їй амазонок, адже будови вона була могутньої й мужовидої — неначе створена була (геть у всьому) для такого роду забав. Так само, як руки її та ноги були припасовані

для завдання нищівних ударів ворогові, обличчя якнайкраще підходило для отримання таких ударів без особливої шкоди для самої себе: ніс вона мала плескатий, а губи були настільки товсті, що жодна припухлість не могла їх спотворити, ба більше: вони були такі тверді, що кулак навряд чи міг би залишити на них хоча б якийсь слід. І, нарешті, вилиці її так сильно виступали, немовби природа замислила їх як бастіони для захисту очей в подібних сутичках, для яких вона була неначе створена і до котрих, вочевидь, мала неабияку схильність.

Це премиле створіння, прибувши на поле битви, негайно ринулося до того крила, де її хазяйка провадила нерівну боротьбу з представниками обох статей. Вона тут же викликала Партриджа на двобій. Той прийняв виклик, і між ними зав'язалася відчайдушна боротьба.

Уже пси війни¹⁶, спущені з ланцюгів, почали облизувати свої спрагли крові пащі; уже золотокрила Вікторія розгорнула свої крила й ширяла у повітрі, а Фортуна, діставши з полицки свої терези, почала зважувати на одних шальках долі Тома Джонса, його супутниці та Партриджа, а на інших — хазяїна, хазяйки та їхньої служниці, й обидві вони перебували у цілковитій рівновазі, коли це раптом щасливий випадок поклав край кривавій бійні, якою більшість із її учасників уже вдосталь натішилися. Такою okazією стало прибуття екіпажу, запряженого четвернею. Хазяїн та хазяйка негайно припинили бій; те ж саме, на їхнє наполегливе прохання, зробили й інші; однак Сьюзен була не настільки доброю до Партриджа: ся прекрасна амазонка жбурнула на землю свого противника і тепер сиділа на ньому верхи і щосили лупцювала обома руками по обличчю, не звертаючи уваги на його благання про припинення військових дій та голосні волення: «Вбивають!».

На щастя, щойно Джонс випустив з рук хазяїна, то негайно кинувся на порятунок друга, від якого ледве відтягнув знавіснілу покоївку; однак Партридж не одразу відчув своє визволення і все ще лежав розпростертий на підлозі, закриваючи обличчя руками; він не припинив волати й тоді, коли Джонс змусив його розплющити очі й переконатися, що битва закінчилася.

Хазяїн, який не мав жодних помітних пошкоджень, і хазяйка, прикриваючи добряче подряпане обличчя носовичком, хутко побігли

до дверей зустрічати екіпаж, із якого вийшли молода леді зі служницею. Хазяйка тут же провела їх обох до кімнати, де Джонс намагався було розмістити свою прекрасну здобич, позаяк це була найкраща кімната в готелі. Щоб потрапити туди, новоприбулі змушені були пройти повз поле битви — що вони вельми поквапно й зробили, затуливши обличчя хусточками, немовби бажаючи уникнути сторонніх поглядів. Але їхні перестороги виявилися зайвими, бо нещасна Єлена — фатальна причина цього кровопролиття — сама намагалася сховати обличчя, а Джонс не менше був заклопотаний порятунком Партриджа від люті Сьюзен; і щойно йому це вдалося, як бідолашний потерпілий негайно помчав до помпи, щоб обмити обличчя й зупинити той кривавий потік, який Сьюзен щедро пустила йому з носа.

¹⁴ Веста — римська богиня домашнього вогнища.

¹⁵ Фалестріда (дав.-гр. Φάληστρίς) — у грецькій міфології остання зі згаданих цариць амазонок.

¹⁶ Це словосполучення вперше ужив В. Шекспір у п'єсі «Юлій Цезар» (дія III, ява 1; є український переклад Василя Мисика).

РОЗДІЛ IV,

у якому прибуття військового остаточно кладе край ворожим діям і спричинює укладення міцного та тривалого миру між обома протиборчими сторонами

Приблизно в той самий час до готелю прибули сержант і загін мушкетерів, ведучи із собою дезертира. Сержант найперше поцікавився, де мешкає головний член магістрату, а хазяїн відповів, що виконання цих функцій покладено на нього. Відтак сержант зажадав розміщення на постій і кухоль пива та, поскаржившись, що воно є надто холодним, розташувався перед кухонним вогнищем.

Містер Джонс тим часом втішав бідолашну згорьовану леді, яка, сидячи за кухонним столом і поклавши голову на руки, плакалася на свої нещастя; але щоб моїх прекрасних читачок не бентежила певна делікатна обставина, вважаю своїм обов'язком повідомити, що перш ніж полишити кімнату, наша леді так щільно загорнулася у знайдену там пошивку з подушки, що цілком дотрималася правил пристойності, а отже, й не вразила поглядів присутніх на кухні чоловіків.

Один із вояків підійшов тепер до сержанта і шепнув йому щось на вухо, після чого той втупив погляд у леді та, пильно подивившись на неї з хвилину, сказав:

— Прошу мені вибачити, мадам¹⁷, але я впевнений, що не помилився; чи й справді ви — дружина капітана Вотерса?

Бідолашна жінка, яка у стані горя заледве здатна була бачити обличчя присутніх, лише тепер глянула на сержанта й негайно його впізнала та, назвавши його на ім'я, сказала, що вона справді та бідолашна, за яку він її вважав, однак додала, що здивована, як він міг її упізнати в такому вбранні.

На що сержант відповів, що він і справді здивувався, побачивши її милість у такому вбранні, отож, побоюється, чи не трапилося з нею, бува, якого лиха.

— Зі мною й справді стався прикрий випадок, — підтвердила леді, — і я вельми вдячна сьому джентльменові (вона показала на Джонса), що ця придибенція не стала для мене фатальною, і те, що я й досі жива — цілковито його заслуга.

— Хай би що зробив сей джентльмен, — вигукнув сержант, — я впевнений, що капітан йому вповні віддячить, і якщо я можу бути чимось вам корисний, то вашій милості варто лише наказати, і я вважатиму найбільшим щастям для себе прислужитися вашій милості: так учинив би кожен на моєму місці, бо я знаю, що капітан щедро за це винагородить.

Хазяйка готелю, яка, стоячи на сходах, чула все, що відбувалося між сержантом та місіс Вотерс, швидко спустилася, підбігла просто до леді та, попросивши вибачення за завдані образи, благала списати це на рахунок її цілковитого невідання.

— О боже, мадам! Чи ж могла я подумати, що леді вашого становища з'явиться тут у такому лахмітті? Я переконана, мадам, що якби я лише могла запідозрити, що ваша милість є вашою милістю, то радше би язик собі відкусила, ніж сказати те, що я сказала; сподіваюся, ваша світлість прийме від мене сукню, поки не прибуде ваш власний одяг.

— Благаю, припиніть верзти нісенітниці, моя люба; невже ви думаєте, що мене обходить те, що може злетіти з вуст такого низького створіння, як ви? Одначе мене дивує ваша самовпевненість: уявити собі, що після всього, що тут сталося, я опускаюся до того, аби одягти ваші брудні речі! Вам слід би було знати, негіднице, що я маю самоповагу.

Тут у розмову втрутився Джонс, попрохавши місіс Вотерс пробачити хазяйці та прийняти її сукню.

— Змушений визнати, — додав він, — що наша поява тут і справді виглядала трохи підозріло, і я переконаний, що все, що вчинила ця добра жінка, було зроблене, як вона й казала, лише з огляду на репутацію її закладу.

— Істинна правда, — підтакнула хазяйка, — саме так і було. Сей молодий чоловік говорить, як справжній джентльмен, і я ясно бачу, що він таким і є. Певна річ, мій готель славиться чудовою репутацією — як мало який на цій дорозі, і не подумайте, що хвалю сама себе, але

в мене зупиняється шляхта — й ірландська, й англійська. Тож я виступлю проти всякого, хто спробує сказати щось погане супроти мого закладу. Як уже згадувала, якби я знала, що ваша милість є вашою милістю, то радше би пальці собі обпалила, ніж дозволила би образити вашу милість; проте оскільки в мене зупиняється поважне панство і платить за це гроші, то я би не хотіла, щоб їхні очі вражали різні голодранці, які залишають по собі більше вошей, ніж грошей. Подібна публіка ніколи не викликає в мене співчуття — та й безглуздо було би шкодувати їх; і якби наші судді робили те, що їм належить, то всю подібну шушваль давно би вигнали з королівства — бо це, їй-богу, найбільше їм пасувало би. Що ж стосується вашої милості, то я щиро шкодую, що вас спіткало таке лихо, і якщо ваша милість зробить мені ласку та викаже честь одягти мою сукню, допоки не прибуде ваша власна, то я надам вашій милості все, що в мене є найкращого.

Не знати, що дієвіше переконало місіс Вотерс — холод, сором чи вмовляння містера Джонса — мені важко вирішити, але слова хазяйки її втихомирили, і вона пішла разом із поважною жінкою, щоб одягтися пристойніше.

Хазяїн також звернувся до Джонса з благанням, але був зупинений великодушним юнаком, який сердечно потис йому руку і запевнив у цілковитому прощенні, додавши:

— Якщо ви задоволені, шановний друже, то і я також не відчуваю жодної образи.

І справді — хазяїн мав більше підстав гніватися, бо був добряче побитий, тоді як Джонс заледве отримав один-два удари.

Партридж, який увесь цей час обмивав біля помпи свій роз'юшений ніс, повернувся на кухню саме в ту мить, коли його приятель і хазяїн готелю тиснули один одному руки. Будучи миролюбної вдачі, він утішився виявами примирення, і хоча його обличчя мало відмітини кулаків Сьюзен, а ще більше її нігтиків, він радше був задоволений результатом цієї битви і не мав жодного бажання розпочати нову з метою досягнення ліпших результатів.

Героїчна Сьюзен не менше була вдоволена своєю перемогою, хоча це й коштувало їй підбитого ока — каліцтво, якого їй спромігся завдати Партридж іще на початку двобою. Відтак між цими двома було

укладено мирну угоду, і ті самі руки, які нещодавно були знаряддями війни, стали тепер посередниками миру.

Отже, було відновлено цілковитий спокій, щодо чого сержант, усупереч своїй професії, висловив абсолютне схвалення.

— Ну що ж, тепер все по-дружньому, — сказав він, — чорт мене забирай: терпіти не можу, коли люди приндіться одне на одного після того, як дали одне одному добрячого прочухана. Коли приятелі посварилися, то єдиний спосіб залагодити справу чесно, по-дружньому — на кулаках, шпагах, чи пістолетах — оце вже як їм вийде! — й покінчити з усім цим нараз. Що ж стосується мене, то нехай мене дідько вхопить, якщо я не люблю друга ще більше після того, як із ним почублюся! Пам'ятати кривду — таке притаманне радше французові, ніж англійцю!

І він запропонував підкріпити се лібацією¹⁸, тобто здійснити узливання — необхідна церемонія при укладанні всіх угод подібного роду. Можливо, звідси читач виснує, що сержант був добре обізнаний зі старожитньою історією, однак хоча це й цілком вірогідно, я не можу такого достеменно стверджувати, бо він не послався на жоден авторитет на підтвердження цього звичаю. Однак, найімовірніше, авторитет цей був доволі відомий — судячи з тієї кількості несамовитих присяг, якими сержант підкріпив свою заяву.

Щойно Джонс почув цю пропозицію, як негайно погодився з ученим сержантом і звелів подати горня чи, радше, кухоль, наповнений рідиною, котра зазвичай використовується при таких okazіях, і сам розпочав церемонію. Він поклав праву руку на руку хазяїна готелю та, взявши кухоль у ліву, промовив належні в таких випадках слова і здійснив лібацію. Після чого те саме зробили й усі присутні. Насправді нема великої потреби детально описувати це узливання, оскільки воно мало чим відрізнялося від звичних узливань, які так добре описані давніми авторами та їхніми сучасними тлумачами. Принципова різниця полягала у двох моментах: компанія лила рідину лише у власні горлянки, а, по-друге, сержант, який виконував обов'язки жерця, пив останнім; однак, гадаю, він дотримався давньої форми, випивши значно більше за інших і був єдиним із-поміж присутніх, хто не зробив жодного внеску в лібацію — окрім хіба що виконання суто ритуальних функцій.

Тепер усе товариство розташувалося навколо кухонного вогнища, де запанували неабиякі веселощі, а Партридж не лише забув про свою ганебну поразку, а й незабаром перетворив голод на спрагу та невдовзі став надзвичайно жартівливим. Однак ми змушені на певний час полишити се приємне товариство та пройти разом із містером Джонсом до кімнати місіс Вотерс, куди подали замовлений ним обід. Його приготування не зайняло багато часу, позаяк він був готовісінький три дні тому, і кухареві знадобилося лише розігріти страву.

¹⁷ За часів Філдінга звертання «*мадам*» до молоді незаміжньої дівчини або ж до її служниці свідчило лише про те, що у XVIII столітті ще зберігалось первісне значення французького «*ma dame*», абсолютно тотожного тогочасному англійському «*my lady*».

¹⁸ Лібація (узливання) є частиною релігійного ритуалу жертвопринесення. Лібація є «безкровним» жертвопринесенням (тобто жертвуються вино, мед, вода тощо) і притаманна майже всім стародавнім релігіям.

РОЗДІЛ V.

Апологія всіх героїв, які мають гарний апетит, та опис битви любовного трибу

Усі герої, попри високу думку, яку вони можуть скласти про себе через підлабузництво інших, або ж такими їх здатен сприймати світ, — без сумніву, мають у собі більше від смертних, ніж від богів. Хай би якими високими були їхні душі, принаймні тіла їх (що зазвичай складає більшість з усього) підвладні найгіршим немочам і підпорядковані найнижчим потребам людської натури. Серед сих останніх процес споживання їжі, що деякими мудrimi людьми розглядається як акт винятково нікчемний і принизливий з погляду філософської гідності, усе ж має тією чи іншою мірою здійснюватися найвеличнішим правителем, героєм чи філософом сього світу; ба більше — жартівниця-природа сама є настільки вигадливою, що нерідко вимагає від таких видатних осіб задоволення зазначених потреб у куди більших обсягах, ніж від осіб нижчого порядку.

Сказати по правді, оскільки на землі невідома жодна інша істота, яка б стояла вище за людину, то й немає потреби соромитися задоволення потягів, притаманних людині; тож коли великі світу сього опускаються до того, щоб обмежити задоволення власних низьких потреб колом подібних собі — приміром, унаслідок надмірного нагромадження запасів продовольства чи винищення їх — немовби намагаючись цим не допустити поїдання їх іншими, — тоді, без сумніву, вони самі стають низькими та гідними зневаги.

Отже, після такого короткого вступу ми вважаємо, що не принизимо гідності свого героя, сказавши, що він із превеликим апетитом накинувся на їжу. І, звісно, видається сумнівним, що навіть Улісс, який, до речі, мав чи не найкращий апетит з-поміж усіх героїв цієї «гастрономічної» поеми — «Одіссеї», обідав коли-небудь краще. Адже принаймні три фунти м'яса, які ще недавно становили фрагмент туші

бика, тепер удостоїлися честі стати частиною такого індивідуума, як містер Джонс.

Ми повважали за необхідне згадати сю подробицю, бо вона може пояснити тимчасову неувагу нашого героя до своєї прекрасної співтрапезниці, яка їла дуже мало й була зайнята розмірковуваннями зовсім іншого роду, — обставина, що залишалася непоміченою нашим героєм, аж поки він уповні не задовольнив апетит, спричинений двадцятичотиригодинним постом. Однак щойно він закінчив свій обід, як його увага негайно пожвавішала й він почав помічати інші речі; і ось із цими речами ми тепер і ознайомимо нашого читача.

Містер Джонс, про фізичні прикмети якого ми досі говорили дуже мало, насправді був одним із найвродливіших молодиків на світі. На обличчі його, крім явних ознак здоров'я, читалися також лагідність і доброта. Ці якості були настільки йому притаманні, що хоча жвавість і розум, які світилися в його очах, і не могли залишитися непоміченими для пильного спостерігача, все ж могли пройти повз увагу побіжного погляду; однак Томову добродушність помічав кожен, хто його бачив.

Можливо, через цю обставину та завдяки світлому кольору шкіри обличчя Джонса було сповнене невимовної ніжності, що надавало б йому вигляду певної зманіженості, якби не надзвичайно мужні фігура та постава, бо остання настільки ж нагадувала Геркулеса, як обличчя — Адоніса. До того ж він був енергійний, люб'язний, веселий, і його життєрадісність пожвавлювала будь-яку бесіду, в якій сей джентльмен брав участь.

Коли наш читач як слід поміркує про всі ці численні принади, котрі поєднувалися в нашому героєві, й водночас візьме до уваги зовсім свіжі зобов'язання, які мала щодо нього місіс Вотерс, то він виявить більше ханжества, ніж щиросердості, склавши не надто високу думку про леді — тільки тому, що в неї сформувалася висока думка про Тома.

Та хай би які судження мав про неї читач, моя справа — лише достеменно викладати факти. Насправді ж місіс Вотерс не тільки склала собі гарну думку про містера Джонса, а й відчула до нього неабияку прихильність. Якщо вже говорити відверто, то вона закохалася в нього — у загальноприйнятому тепер сенсі цього слова, відповідно до якого воно застосовується до всіх без винятку жаданих

нами об'єктів — до пристрастей, бажань, почуттів — і під яким ми розуміємо надання переваги одному виду їжі перед іншим.

Але хоча бажання володіти всіма цими предметами одне й те саме у всіх випадках, однак прояви його є різними: бо хай би як ми захоплювалися чудовим яловичим філеєм, пляшкою бургундського, дамаською трояндою чи кремонською скрипкою, ми ніколи не усміхнемося до них; не глянемо на них закохано; не одягатимемося задля них; не леститимемо та не вдаватимемося до різноманітних хитрощів і вивертів, щоб здобути прихильність згаданого філею тощо. Зітхати ж натомість ми можемо — однак зазвичай за відсутності, а не в присутності омріяного предмета. Бо інакше б нам довелося скаржитися на їхню невдячність чи нечулість — із тих самих міркувань, що з них Пасіфая¹⁹ нарікала на свого бика, якого намагалася прихилити до себе тими самими прийомами кокетства, які з успіхом практикувала у вітальнях для здобуття набагато чутливіших і ніжніших сердець світських джентльменів.

Зовсім не те відбувається з прихильністю, яку ми спостерігаємо між особами одного виду, але протилежної статі. Отут, щойно ми закохалися, головним нашим клопотом стає отримати прихильність об'єкта наших почуттів. Бо інакше для чого ж тоді наша молодь навчається мистецтву бути чемними? Якби не було кохання, то чим, запитую я себе, заробляли б собі на життя всі ті, хто покликаний прикрашати та оздоблювати людську особу? О ні — тоді б ці великі шліфувальники наших манер, які, як гадає дехто, навчають нас тому, що вирізняє нас з-поміж тварин — ба, навіть самі танцмейстери, — ймовірно, не знайшли би собі місця в суспільстві. Тобто вся витонченість, якої молоді леді та джентльмени навчаються від інших, і чимало із тих вдосконалень, яких вони самі додають собі за допомогою дзеркала, насправді є лише *spicula et faces amoris*²⁰, про яке так часто згадує Овідій — чи, як називаємо ми це нашою мовою, — повний артилерійський набір кохання.

І от, щойно місіс Вотерс і наш герой усілися поруч, як остання почала застосовувати всю свою артилерію супроти Джонса. Але тут, позаяк ми вирішили навести опис, котрий досі не вживався ні в прозі, ні у віршах, то вважаємо за необхідне звернутися по допомогу до

певних повітряних створінь, які, без сумніву, люб'язно прийдуть нам тут на допомогу.

— Повідайте нам, о Грації; ви, що мешкаєте в небесних обителях під опікою Серафіни; ви, насправді божественні; ви, які завжди поруч із нею і знаєте всі тонкощі її мистецтва зачаровувати, — скажіть-но: яка зброя була застосована, щоб полонити серце містера Джонса?

По-перше, з двох прекрасних блакитних очей блискучі зіниці яких ссайнули як блискавки, пустивши двоє бісиків, але, на щастя для нашого героя, поцілили вони лише у шматок яловичини, який Том саме перекладав до себе на тарілку, і без усілякої шкоди для нашого героя втратили свою силу. Прекрасна воячка помітила свою помилку й одразу ж із прегарних грудей її вирвалося смертоносне зітхання. Зітхання, яке ніхто не був би у змозі вислухати байдужно і якого було би достатньо, щоби змести з лиця землі пів дюжини залицяльників; воно було таким легким, ніжним, солодким, що вкрадливе повітря само знайшло би шлях до серця нашого героя, якби звук його не був відвернутий від його вух нахабним бульканням пива, котре наш герой якраз собі наливав. Перелесниця випробувала чимало іншої зброї, але бог їжі (якщо й справді є такий божок, у чому я не дуже впевнений) уберіг свого прибічника; однак, можливо, то був і не *dignus vindice nodus*²¹ і нинішню невразливість Джонса можна було би пояснити природними причинами: адже якщо кохання нерідко боронить нас від нападів голоду, то й голод у певних випадках здатен захистити нас від кохання.

Красуня, розлючена численними невдачами, вирішила на деякий час відкласти свою зброю вбік. Перепочинок вона вирішила використати на те, щоб привести в бойову готовність увесь арсенал любовної зброї та відновити атаку після завершення обіду.

Отже, щойно прибрали зі столу, як місіс поновила воєнні дії. Спершу, скосивши праве око в бік Джонса, вона метнула з кутика його разючий погляд, який, хоч і втратив частину своєї сили, перш ніж досяг нашого героя, але не пропав даремно. Відчувши це, наша красуня покvapно відвела очі й опустила їх додолу, немовби стривожена тим, що накоїла, хоча насправді так вона мала на меті послабити ворожу пильність і змусити неприятеля розплющити очі, через які звабниця намірилась уразити його серце. Тож тепер, лагідно

BOOK2GO
ЕЛЕКТРОННІ КНИГИ

КУПИТИ